

«ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ» ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО КРИТЕРІЮ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Галас Ю.М.,
аспірант ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Проблематика правового статусу міжнародних організацій характеризується актуальністю в доктрині та практиці сучасного міжнародного права. В основі юридичних характеристик та відповідних міжнародно-правових механізмів функціонування одного із основних акторів в системі міжнародних відносин є трансформаційні процеси, що визначають системні директорії еволюції глобального правопорядку.

Функціональна роль і визначальне значення універсальних та регіональних міжнародних міждержавних організацій у сфері підтримки миру і безпеки, захисту прав і свобод людини, розвитку ефективного співробітництва, попередження та врегулювання конфліктів між державами визначається здатністю ефективно реагувати на виклики і загрози міжнародному правопорядку та законності. Міжнародна практика постійно генерує виклики стабільному міжнародному правопорядку. Наприклад, міжнародно-правове визнання нових державних утворень, що виникли після припинення існування СРСР, СФРЮ та правові наслідки для нових держав в реалізації права на членство в універсальних організаціях ООН, СОТ, регіональних – Раді Європи, ЄС, НАТО. Приклад виникнення та визнання Республіки Косово має свої історико-правові особливості. У зв'язку з вищевказаним, питання членства в міжнародних організаціях, на прикладі правової природи «*sui generis*» Європейського Союзу, обумовлюють необхідність наукових досліджень, враховуючи особливості юридичної природи міжнародного права.

Слід зазначити, що питання присвячені статусу тих чи інших міжнародних організацій, у тому числі і Європейського Союзу, активно досліджується в доктрині сучасного міжнародного права та міжнародних

відносин. Серед вітчизняних дослідників, які приділяють особливу увагу даній проблематиці варто відзначити О. В. Задорожнього, М. М. Гнатовського, С. М. Ратушного, Ю. В. Щокіна, І. В. Яков'юка, Г. Г. Диниса, У. М. Ільницьку, М. В. Буроменського, Т. М. Анакіну, В. А. Галан, Л. М. Грицаєнко. Значний внесок у дослідження ЄС як організації інтеграційного спрямування зробили вчені з країн-учасниць Євросоюзу, зокрема С. Гоці, Ж.-П. Жаке, Ж. Ізаак, В. Кернз, В. Константінеско, Ж.-В. Луїз, П. Свобода, Д. Сімон, Ж.-Л. Сорон, А. Татам, Т. Хартлі.

Кожна міжнародна організація встановлює певні формальні правила набуття статусу членства для потенційних кандидатів. Як правило, такі положення про категорії членів і критерії вступу і виходу з цих організацій містяться в установчих актах організацій. Так, відповідно до глави II Статуту Ради Європи, будь-яка європейська держава, яка «вважається здатною і має бажання визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під її юрисдикцією»¹, а також готова співпрацювати в досягненні мети єднання всіх членів, їхнього соціального і економічного розвитку, може стати членом Ради Європи².

У цьому зв'язку, цілком слушною є думка проф. Динис Г.Г. про те, що «...Міжнародні правовідносини, які виникли на підставі юридичних фактів підписання та ратифікації статуту, міжнародних хартій, конвенції (автор: мова йде про статутні документи міжнародних організацій) обумовлюють наявність відповідних сформованих міжнародних прав та зобов'язань договірних сторін»³.

Аналіз доктринальних джерел свідчить про існування декількох різнорівневих критеріїв, необхідних для вступу держав до Європейського Союзу (ЄС). Більшість з них офіційно визначені в Маастрихтській угоді та на засіданні Європейської Ради у Копенгагені в червні 1993 році (Маастрихтські та Копенгагенські критерії). Разом з тим, наявні і такі критерії, які не мають нормативного закріплення і носять прихований (латентний) характер (приєднання держави до Статуту Ради Європи та Європейської Конвенції з прав людини).

¹ Статут Ради Європи, Лондон, 5 травня 1949 р / (Про приєднання додатково див. Закон N 398/95-ВР (398/95-ВР) від 31.10.95.

² Флоренц Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес. Право Ради Європи / Б.-Р. Флоренц, К. Гайнріх. – К. : «К.І.С.», 2007. – с. 62.

³ Упровадження децентралізації публічної влади в Україні: національний і міжнародний аспекти / [Г.Г. Динис, Т.О. Карабін, Я.В. Лазур, М.В. Менджул, Р.П. Натуркач, О.Я. Рогац, М.В. Савчин, І.С.]; заг. ред. проф. М.В. Савчин.- Ужгород: ТИМΠΑНИ, 2015.. – с 30.

Критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. і включають наступні структурні елементи:

I) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

II) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

III) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії).

Географічний критерій членства в ЄС закріплений в Договорі про Європейський Союз, який підписаний у Маастрихті в 1992 році. Так, в статті 49 Договору про ЄС зазначено, що «будь-яка європейська держава, яка поважає цінності Європейського Союзу, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі»¹. Таким чином, даний Договір визначає два основоположні критерії членства, а саме: географічний (європейська держава) та політичний (повага до цінностей Спільноти).

Презюмується, що членом ЄС може бути лише та держава, яка географічно розташована на території Європи. Тоді постає питання: «А яка ж саме держава буде вважатися «європейською»? Сьогодні не існує жодних нормативних приписів, які б встановлювали за яким саме принципом відносити ту чи іншу державу до європейської, включаючи документи щодо визначення меж Європи як такої.

Проблематиці стосовно питань просторових меж Європи присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. На особливу увагу заслуговує концепція принципової незавершеності Європи. Найбільш детально концепція незавершеності Європи розроблена Зигмунтом Бауманом у праці «Європа незакінчена пригода». Бауман стверджує, що географічна Європа ніколи не мала усталених меж і сумнівним є, що коли-небудь вони будуть встановлені. Кожну межу Європи завжди можна буде поставати як виклик, який слід подолати. А відтак, Бауман розрізняє «сутність Європи» та «реально існуючу Європу». Сучасність характеризується тим, що сутність Європи втрачається, а тому з'являється потреба відродження «європейської пригоди». Остання втілюється в образі

¹ Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / [М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.] ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – с. 33.

Європи, яка споглядає поза власні межі, критично ставиться до себе, має відчуття власної місії, прагне вийти поза власні територіальні кордони. Для того, щоб був здійснений справжній проект Європи, потрібна свідомість того, що «європейська ідентичність» – це «ідентичність, яка завжди ще не готова», і постійно формується і вдосконалюється.

Разом з тим, дане питання виникло в практиці Європейського Союзу поступово. Так, до 2004 року дискусії навколо географічного критерію членства в ЄС не були актуальними, оскільки такі країни як Італія, Іспанія, Німеччина, Великобританія, Данія та інші держави-члени повністю підпадали під визначення «європейської держави», саме з точки зору відповідності вимогам географічного критерію. Суттєвим є той факт, що в практиці ЄС вже були на той час випадки відмови вступу до Спільноти саме у зв'язку з невідповідністю географічного критерію. Так, у 1987р. з географічних мотивів було відмовлено в членстві Марокко.

Проте, 01 травня 2004 року членами Європейського Союзу стали ще 10 держав, а саме: Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія. І саме напередодні вступу цих країн, вперше на порядку денному постало питання: «Яку саме країну слід вважати «європейською»? Особливо це стосувалося вступу Кіпру і Мальти, географічне розташування яких не зовсім співпадає з «кордонами» Європи.

В цьому контексті доказовою є аргументація Європейської Комісії стосовно права Кіпру на членство в ЄС: «Географічне розташування Кіпру, глибинні зв'язки, які протягом двох тисяч років розташовували острів біля самого джерела європейської культури й цивілізації, потужність європейського впливу, що проявляється в цінностях, які поділяються народом Кіпру, та в реаліях культурного, економічного, політичного і соціального життя його громадян, чисельність його контактів будь-якого виду з Співтовариством, – все це надає Кіпру, поза всяким сумнівом, його європейську ідентичність, і характер, а також підтверджує його покликання належати до Співтовариства».

Таким чином, вперше перевага була надана політичним, економічним та культурно-соціальним особливостям держави, а не її географічному розташуванню. На думку автора, саме зі вступом цього блоку держав відбулися зміни в розумінні і тлумаченні географічного критерію членства в ЄС, та його трансформаційні зміни в, так званій, критерій «європейської ідентичності». З цього часу, як свідчить практика, в питаннях членства Європейський Союз виходить не з географічного розташування держав-кандидатів, а саме з позиції оцінки «європейської ідентичності» тієї чи іншої держави.

В жовтні 2004 року Європейський Союз починає переговори про вступ з Хорватією та Туреччиною, лише 3 % території якої розташовані в «межах Європи». Однак, враховуючи історичні зв'язки з Європою, Туреччина, яка сьогодні є кандидатом до вступу, вбачається, має необхідну «європейську ідентичність» для того, щоб стати повноцінним членом ЄС.

В 2005 році кандидатом на вступ стала Македонія, в 2010 – Чорногорія, в березні 2012 і Сербія.

Аналіз вищенаведеної практики, говорить не лише про трансформацію географічного критерію членства в ЄС, а також про зміну всіх «уявних кордонів» Європи. Особливо це стосується східних рубежів Старого Світу, враховуючи сучасну інтеграційну політику ЄС на Схід.

Таким чином, формальне тлумачення географічного критерію членства в ЄС, з точки зору саме географічного розташування держав-учасниць чи потенційних держав-членів, є не зовсім коректним. Дослідження сучасних критеріальних основ членства в ЄС, створює підстави формулювати положення про те, що принциповою позицією для ЄС є умова «європейської ідентичності», що, пріоритетно, свідчить про тісні культурологічні, політичні, соціальні та економічні взаємозв'язки держави з історією та цивілізаційними цінностями континентальної Європи.

Науковий керівник: завідувач кафедри міжнародного права ДВНЗ «Ужгородський національний університет», к.ю.н., професор кафедри Динис Георгій Георгійович.